

מבשר טוב

סעודה ג' פרשת כי תבוא – שבת פליחות תשע"ה

עיה"ק ירושלים תובכ"א

ובעמוד ה' דרשת פליחות תשמ"ט

מאמר ארמי אובר אבי

א

ארמי אובר אבי – צ"ע שהרי לא ביקש לעקור את הכל

בפרשת מקרא ביכורים מתחיל בסיפור חסדי המקום ב"ה (דברים כו, ה) "ארמי אובר אבי וגו'", ופירש רש"י ז"ל: "לבן ביקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב, ובשביל שחשב לעשות חישוב לו המקום כאילו עשה, שבעובדי כוכבים חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה" ע"כ.

ויש להבין מה ענין סיפור מעשה לבן הארמי אצל מצות הביכורים, ולמה נבחר זה הענין שביקש לבן לעקור את הכל לפתוח בו במקרא ביכורים, יותר משאר קורות האבות הקדושים.

ובעצם דברי רש"י שכשרדף לבן אחר יעקב ביקש לעקור את הכל, צריך עיון שזה נסתר ממה שפירש בפרשת ויצא בפסוק (בראשית לא, מג): "ויען לבן ויאמר אל יעקב, הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני, וכל אשר אתה רואה לי הוא, ולבנותי מה אעשה לאלה היום או לבניהן אשר ילדו". ופירש רש"י לשם: "מה אעשה לאלה, איך תעלה על לבי להרע להן" עכ"ל.

הרי מפורש כאן להדיא, שלא עלה על לבו של לבן להרע להן לבנותיו ולבניהם אשר ילדו, בהיותו חושב כולם שלו. ואף כי מתחילה הזכיר (שם כט) "יש לאל ידי לעשות עמכם רע", מכל מקום מדגיש להדיא שלא עלה על לבו להרע להן, וצריך עיון אם כן בדברי רש"י כאן שביקש לבן לעקור את הכל, היינו כל מה שהיה ליעקב אבינו ע"ה, הנשים והילדים והרכוש וכו'. ואולי מה שהזכיר הכתוב עצמו "אובר אבי", שהוא יעקב אבינו ע"ה בעצמו היה באמת מבקש לעקור. אבל במה שהוסיף בו רש"י [על פי דברי המגיד בהגדה של פסח] שלבן "ביקש לעקור את הכל", צריך עיון שזה נסתר ממה שמפורש להדיא 'מה רעשה לאלה היום', שלא יתכן שיעלה על לבו לבקש לעקור את הכל, וצריך עיון.

ב

הכרת מעלת איש ישראל

והנראה בעזה"י, איתא (הגש"פ והיא שעמדה) "שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם". שונאי ישראל קמים כנגדנו בכל דור ודור לכלותינו, בשלשה אופנים שונים, הראשון כבחינת

א

לבן הארמי, והשני כבחינת עשיו הרשע, והשלישי כבחינת פרעה מלך מצרים. במשך הדורות קמו האויבים בכל פזורות ישראל לכלותם באחד מן האופנים הללו, או בשלושתם, והקב"ה ברוב רחמיו מצילנו תמיד מידם.

ונבוא אל הביאור בשלשה בחינות הללו, ובעיקר בדרכו המרומה של לבן הארמי, שבערמימותו וברמאותו ביקש 'לעקור את הכל' רחמנא ליצלן בדרכו המיוחדת, הגם שלא עלה על לבו להרע לבנותיו ולבניהם, כמו שיבואר.

ונקדים תחילה מאמר צדיקים קדמונים, שאם יידע האדם ויזכור היטב מאמר השי"ת (דברים יד, א) "בנים אתם לה' אלקיכם", ויכיר נאמנה שהוא בן אהוב וחביב למקום ברוך הוא, הרי בידיעה זו גופא מובטח הוא שלא יחטא ולא יכשל.

והכוונה, כי הכישלון והחטא מתחיל בזלזול ערך עצמו, כאשר מיקל בערכו וחשיבות נפשו, ומניח עצמו ליפול ולהיכשל. – אבל באם תהיה ידיעתו ברורה והכרתו בהירה בהיותו בן אהוב למקום, לא יוכל היצר להכשילו.

כי מחצב נשמת ישראל גבוה מעל גבוה, כבנים הנאצלים מאביהם. וזה נוטע בשורש נשמת ישראל כוחות נעלים ונשגבים, והתקשרות טבעית בדבקות אביהם שבשמים, כמו בן הנקשר באביו.

ומכח זה השורש יש במחצב נפשם ונשמתם סגולות ומעלות גדולות הנמועים בעצם מהותם, וכמו כח המלכות המושרש בנפש ישראל. כדמצינו בש"ס (שבת קיא. ב"מ קיג:) "כל ישראל בני מלכים", והיינו שנמוע בהם בשורש נפש כח המלכות, מה שאין כן אומות העולם אינם 'בני מלכים'. והרי נפש המלך שונה במהותה מנפש ההדיוט, שאין ההדיוט מלך, ונפש איש ישראל גבוהה ונעלה בגינוני מלכות ואצילות, בהיותם כולם בני מלכים.

וכאשר מכיר איש ישראל בכל זה, ויודע ערך מהות נפשו ונשמתו, הרי זה גופא משמרו מכל רע, שתהיה נשמתו יקרה בעיניו, וסגולתה כסגולת מלכים הנשמרת מכל משמר, ולא יפגום חלילה לקלקל את ערכה ויקרתה.

וכל כוחות ומעלות הללו שבשורש נשמת ישראל קדושים, התגלו ויצאו מן הכח אל הפועל על ידי האבות הקדושים, שהם העלו וגידלו וטיפחו מעלת נשמת ישראל, להאיר באור יקר כל סגולות מחצב נשמתם, והם השרישו כח עבודתם בגילויים אלו בכל נשמות ישראל עד סוף כל הדורות. כמו שאמר מרן הבעש"ט הק' זי"ע, הביאו בסה"ק תשואות חן, בפירוש מאמר הגמרא בשלהי פ"ק דברכות (טז:): "אין קורין אבות אלא לשלשה", משום שהם אבות נצחיים לכל איש ישראל בכל הדורות כולם, ולא רק בבחינת זקנים אבות האומה שמהם נמשך זרעם וזרעם לדורות, אלא הם בעצמם משמשים כבחינת 'אב' ישיר לכל איש ישראל כנודע.

ונמצא כל אחד ואחד מישראל כמו בן ישיר לאברהם יצחק ויעקב, וברא כרעא דאבוהא, שהם נוטעים כוחות הסגוליים שבנשמת ישראל, לגלותם ולהפריחם בנפשו באתגליא.

ולפיכך נמצאו כל אותם כוחות ומעלות שבטבע נפש ישראל, מלבד מה שנטועים בשורש מהותו מצד עצמו, בהיותו בן נאמן לאביו שבשמים כמבואר, הרי שנוסף בו גם כח האבות הקדושים מדורות עולם, שהם חיזקו וביססו כל אותם המעלות שיהיו נאחזים ונתפסים בו בהתגלות, וינהג ויפעל על פיהם, כראוי וכמותאם לאדם בעל אצילות סגולה זו.

ובזה נראה שלחדא גירסא קיימא לן "כל ישראל מלכים", וכן הוא בהקדמה לתיקוני זוהר (א:), היינו לא רק 'בני מלכים', אלא שהם עצמם 'מלכים'. ונראה המכוון בזה דתרווייהו חד, שהרי אין להעמיד מלך מאומה השפלה, שאף אם ימצא מצידו ראוי אל המלכות בודקים בו באבותיו, ואם אינו מזרע המלוכה לא תתאים לו כי נחסרה המלכות בשורשו. – ועל כך אמר שזו המלוכה שיש בהם בכל ישראל 'מלכים', ירושה היא בידם ומוחזקת בנפשם מאבותיהם ואבות אבותיהם, שמלבד היותם 'מלכים' מצד עצמם, הרי הם כולם 'בני מלכים', והמלכות להם ירושה מדורות עולם.

ונמצא נפש ישראל בעצם מהותה טבועה בטבעי המלכות, מצד עצמם מחצב מהותה, וגם במה שנטעו והשרישו האבות לדורות עולם כל מידות ואופי נפש ישראל קודש. כענין שאמרו (יבמות עט.): "שלשה סימנים יש באומה זו, הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים. רחמנים דכתיב (דברים יג, יח) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, ביישנים דכתיב (שמות כ, יז) בעבור תהיה יראתו על פניכם, גומלי חסדים דכתיב (בראשית יח, יט) למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו'" ע"ש.

מבואר בזה שעצם טבע אופיים של בני אומה זו שונה בתכלית משאר האומות, ובעצם נפשם נטועים שלשה מידות הללו, רחמנים ביישנים וגומלי חסדים, שאלו הם הטבעים המותאמים במהות שורש נפשם [בגנים], ומוחזקים הם מאבותיהם שגידולם וטיפחום בהם לדורות עולם.

ומהאי טעמא קיימא לן בסוגיא דיבמות שם, במי שאין בו שלשה סימנים הללו שאינו ראוי לו להידבק באומה זו, וכדרך דמסקינן התם כלפי הגבעונים ע"ש. והיינו מהמת שחסר עצם מהות ושורש נשמת ישראל, שנטעו בהם האבות כל אלו הסגולות והמעלות, שעל ידם יכולים להתחבר ולהתדבק עם אביהם שבשמים.

ולפיכך צריך איש ישראל להכיר בכל אותם המעלות הנטועים בנפשו, לרוממם ולחזקם ולהוציאם מן ההעלם אל הגילוי, ולא שיישאר טמונים וחבויים במסתרי חביון נשמתו, ומכוסים בתוך הנקודה הפנימית הנסתרת ממנו, רק לגלות בנפשו היטב שיידע נאמנה המעלות שנטעו בו האבות, וכך מוכטח הוא שלא ייכשל ויהיה משומר מן החטא תמיד.

וכמה גדול כח זכות האבות של איש ישראל, נלמד מסוגיא דפרק ד' דברכות (כז:): גבי העברת רבן גמליאל מנשיאותו, דאמרינן: "מאן נוקים ליה, נוקמיה לרבי יהושע, בעל מעשה הוא. נוקמיה לרבי עקיבא, דילמא עניש ליה, דלית ליה זכות אבות. אלא נוקמיה לרבי אלעזר בן עזריה, דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי לעזרא. הוא חכם דאי מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר אף הוא אזל ופלה, והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות, ולא מצי עניש ליה" ע"כ. הרי מבואר כח זכות אבות להגן מן העונש, שלא ניתן להענישו למי שיש לו זכות אבות.

ובירושלמי שם (ברכות פ"ד ה"א) מבואר, שבאותו היום שמינוהו לרבי אלעזר בן עזריא נשיא: "היה רבי עקיבא יושב ומצטער, ואמר לא שהוא 'בן תורה' יותר ממני, אלא שהוא 'בן גדולים' יותר ממני. אשרי אדם שזכו לו אבותיו, אשרי אדם שיש לו יתד במי להיתלות בה, וכי מה היתה יתידתו של ראב"ע, שהיה דור עשירי לעזרא" ע"כ.

הרי מבואר מעלת זכות אבות, שיש לו לאדם יתד להיתלות בה, והיא מחזקת ומסייעת בידו להגן מפני יצר הרע ושאר מרעין בישין ברוחניות ובגשמיות, משום שהוא נתלה באילן גדול, ומשליך יהבו באותה יתד גדול שהוא נתלה בה, וזכות אבותיו מסייעתו להצליח בכל דרכיו. – אלא שצריך לתלות עצמו באותו יתד גדול שהכינו לו אבותיו להיתלות בה, וכאשר נתלה באותה יתד כראוי, ומכיר ויודע כוחו ומעלתו, וסגולת האבות המושרש בנפשו, הרי הוא שמור ומובטח מכל רע כמבואר.

וראיתי לחו"ז וצללה"ה בסה"ק אזור אליהו (פרשת כי תצא ד"ה ויד תהיה לך בתוה"ד), שאף דקיימא לן (שבת נו.) תמה זכות אבות, בצירוף התפילה לא תמה. וזל"ק: "הנה איתא בשבת פרק כמה בהמה, שחד מאן דאמר סובר כבר תמה זכות אבות, והקשה שם בתוס' על מה שאנו מזכירים בכל התפילות זכות אבות, וניחא להו דלרשעים תמה זכות אבות ולצדיקים לא תמה זכות אבות".

"ולפענ"ד נראה אפילו למ"ד תמה זכות אבות, היינו רק שאין הקב"ה מחויב בדבר לזכור לנו זכות אבות. אבל מכל מקום אם הקב"ה ירצה להושיענו בזכות אבות, בוודאי יש ביד הקב"ה לזכור לנו זכות אבות עד עולם. ולמ"ד לא תמה זכות אבות, היינו אפילו שלא על ידי תפילה זכות אבות אינה פוסקת וק"ל" עכ"ל"ק.

ולמדנו מדברי קדשו, שעצם 'זכות אבות' קיימת ועומדת במרומים תמיד לעד ולנצח נצחים, אלא דלמאי דקיימא לן תמה זכות אבות, היינו שאין הקב"ה מחויב לזכור אותה זכות בלא תפילה שמתפללים ישראל להזכירה, אבל הרשות בידו להשתמש לטובתם של ישראל באותה זכות, ובצירוף תפילה שמתפללים ישראל יש לזקוף להם זכות אבות, כי ביחד עם התפילה בוודאי לא תמה זכות אבות, ובוה מיישב קושיית התוס' בטעם שמתפללים ישראל תמיד להיוושע בזכות האבות.

תכלית המורם, שיש בשורש נפש ישראל כח זכות אבות הנטוע ועומד להם לדורות עולם, ומכח אבות שנטעו והשרישו בבניהם אחריהם לדורות עולם סגולות מלכים. שצריך איש ישראל לגלות כל אותם מעלות וסגולות בנפשו פנימה, ולהכיר ולידע כי 'בנים אתם לה' אלקיכם, ושכל ישראל מלכים ובני מלכים, ושלא להתכחש חלילה לכל אותם מעלות הנטועים בטבעי נפשו ונשמתו.

כי באם אינו מכיר ערכו ומעלתו מניח עצמו להתדרדר חלילה מטה מטה, שמוזלזל בערכו היקר ולא איכפת ליה להתגלגל כאחד הריקים חלילה. אבל כשמעריך ומוקיר מעלתו, ויודע מחצב שורש נשמתו וגודל זכות האבות ועבודתם שהשקיעו בו, הרי הוא משומר בזה גופא מכל דבר רע כמו שנתבאר.

ג

הכרת מעלת איש ישראל

בנתיב הדברים נבוא אל היישוב בפרשתנו, במאמר הכתוב במקרא הביכורים "ארמי אוֹבד אבי", שביקש לבן לעקור את הכל. ונראה שבוודאי אין המכוון לעקירת הגוף ואיבוד הגשמיות של ישראל, כאשר הקשינו

בזה מדברי רש"י בפרשת ויצא שעל כך אמר "הבנים בני והבנות בנותי וכל אשר אתה רואה לי", שלא תעלה על לבו לעקור את שלו ולאבדו. – אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו בכמה אופנים ודרכים שונים כאשר הזכרנו, ובחינת פרעה ועשיו עומדים עלינו לכלותינו בגוף, ובחינת לבן היא בכילוי הנפש.

כי עשיו הרשע מתנכל לעצם גזע ישראל, מחמת שנאה תהומית ששונא עשיו ליעקב, ומתנכל אליהם להשמיד להרוג ולאבד, כטבעי המן ועמלק וכל זרעם לדורות עולם. ואילו בחינת 'פרעה הרשע' עומד עלינו באופן אחר, כאשר תחילת מזימתו של פרעה לענותו בסבלותם, והיא הבחינה שקמים כנגדנו בכל הדורות במיסים קשים וארנונות לשעבד את ישראל תחתם בעבודת פרך קשה ומפרכת, שבכך נמצאו שוברים את גופם ורוחם, שלא יוכלו להזיק מעמד חלילה.

אך בחינת לבן הארמי אובד אבי, שביקש לעקור את הכל, נראה שהיא עקירת הנפש ולא עקירת הגוף. והיינו גופא כמה שעומד ומצהיר שלא יעלה על לבו להרע לבניו ובנותיו, כאשר "כל אשר אתה רואה לי הוא". – אך באמת כאן גופא הטמין ערמימותו, וגילה מזימת לבו, שלא יתייחסו אלו הבנים אחר האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, רק כל אשר אתה רואה לי הוא, הכל מכוהי ושייך לי ומתייחס אלי, לכל כוחות הטומאה הנוראים שבו, ובקרבו ישם ארבו, להניחם להתקיים בגופם ולכלותם בנפשותם רחמנא ליצלן.

כי כמו שנתבאר קיום ישראל לדורות תמיד הוא מכח האבות, במה שתולים עצמם ביתד הגדול שהשרישו בהם אבותיהם. וזה כל עיקר כח שמירתם והגנתם של ישראל בגוף ובנפש, במה שמכירים בנפשם כח האבות הנמוע בהם, ושונים נאמנים הם להשי"ת, קשורים ושייכים אל אביהם שבשמים מכח האבות שנמטעו בהם. – ומכיון שהערים לבן הארמי כנגדם לייחס הכל אליו לעצמו ולכוחות הטומאה, הרי בזה מפקיע בהם סדר ייחוס אבותיהם, שלא יכירו ולא יידעו שורש מחצבתם מאברהם יצחק ויעקב, רק יהיוקו עצמם כבני לבן וחילותיו חלילה. והרי בזה ממילא נאבד כל כוחם ומעלתם, ובזה נמצא 'עוקר את הכל', כמו שנתבאר שחוסר זו ההכרה וההתכחשות שהאדם מתחש לצור מחצבתו מאבות העולם, זה מביאו על הכליון והאיבוד הגמור, ובכך נמצא לבן עוקר את הכל, בעקירת נפש ישראל פנימה, ולא ייזכר שם ישראל עוד חלילה.

הוא שהכתוב מפרש ומודיע בדיוק במה היה לבן עוקר את הכל, שהיה "ארמי אובד אבי", הלא הוא אבי שבשמים, וזכות אבותי. כי היה להם ישראל כח וקנין 'אבי', שזה סגולת קיום האומה ושמירתה, בכח 'קנין אבי', שאיש ישראל יודע ומכיר וחדש שבן הוא לאביו שבשמים, ויש לו קנין אבות ויתד גדול להיתלות בו. אבל מכיון שבא לבן לעקור את הכל, הרי הוא "אובד אבי", מאבד ונוטל ממני קנין 'אבי', שנמטע בשורש נשמת ישראל, ההכרה והידיעה שיש לו אביו שבשמים, ושיש לו אבות גדולים שמתייחס אחריהם דור אחר דור, ובכח 'אובד אבי' נמצא עוקר את הכל בעקירת הנפש, שהיא הערובה לשמירת הגוף ושמירת האומה כולה.

לפיכך פותחת פרשת מקרא ביכורים בזה המעשה דייקא, של ארמי אובד אבי, כי כל זה כנגד יסוד מצות ביכורים, ובכח מצות ביכורים להחזיר איש ישראל להכרת האמת ולקרבת אביו שבשמים, שיידע את 'אבי'. שכן כל עיקרם של ביכורים היא ההכרה והידיעה שלא מעצמו זכה לכל פירות הללו, רק אביו שבשמים הוא שנתן לפניו את הארץ הזאת ואת האדמה הזאת, ומכח חסד עליון שריחם עליו בעל הרחמים זכה לכל זאת, ובהבאת הביכורים מכיר ויודע את אביו, לחזק ולהעצים בנפשו קישורו ודבקותו אל אביו, כי בנים אתם

לה, ולגלות מצפני סגולות נפשו. – ובכל זה מכניע הוא את כח קליפת לבן האובד 'אבי' תמיד, ומבקש לעקור את הכל כמבואר בעקירת הנפש, שבכל זה נמצאה מצות ביכורים מכרעת קליפת לבן, ובכח הביכורים לתקן מה שביקש לבן לעקור, ולפיכך שפיר מתחיל וקורא באותם חסדי המקום, שהקב"ה מצילנו מידם של לבן וחיילותיו, שלא יוכלו להכריע ולהשפיל חלילה זרע ישראל לדורות עולם.

תכלית המורם, שנמצינו למדין גודל הערך שצריך איש ישראל להעריך ולהוקיר בלבבו ובנפשו כל המעלות הגדולות וסגולת המלכות הנטועה בקרבו, שמתוך זו ההכרה והידיעה הנאמנה יוכל להתגבר כנגד כל המפריעים הקמים כנגדו.

וישנם זמנים מסוימים שזוכין מן השמים להתגלות אותם כוחות עלומים החבויים במסתרי הנפש, כדוגמת כח המלכות דקיימא לן (פרקי דרבי אליעזר פרק טז): "החתן דומה למלך, מה המלך הכל מקלסין אותו שבעת ימי המשתה, כך חתן הכל מקלסין אותו שבעת ימי המשתה. מה המלך לובש בגדי כבוד, כך החתן לובש בגדי כבוד וכו'" עכ"ל עי"ש. והיינו, שמתגלה בנפשו בימי השמחה כח המלכות המושרשת בכל ישראל מלכים, שאצל החתן פורחת היא ומתגלה באתגליא, כדי שישאוב ממנה החתן כח מלכות וממשלה ושליטה על עצמו ועל נפשו, ולהנהיג את ביתו קודש, גם לאחר עבור ימי השמחה, ומן השמים נותנים הזמנים המיוחדים לזה, לשאוב מהם כח הקיום תמיד.

וכן זמני הימים הנוראים הבעל"ט, שיש בהם גילוי מלכות שמים, כדאיתא ברש"י פ"ק דברכות (יב: ד"ה המלך הקדוש): "שבימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם" עכ"ל. והינם זמנים מיוחדים של גילוי מלכות שמים בנפש ישראל פנימה, כדי שמכוח גילוי אותה מלכות ניקח לכל ימות השנה, ההתקשרות והחיבור למלך מלכי המלכים, להכיר ולידע מלכות שמים, להתוודע ולהיגלות כי הוא מלך כל כל הארץ.

כלפי מה הדברים אמורים, בעמדנו כה לקראת ראש השנה הבעל"ט, שבו נקראים אנו להתייצב לפני המלך ב"ה, כיצד וכמה נעבור עם כל ברואי עולם כבני מרון, ולבקש על נפשנו לזכות אל החיים ולהינצל מן הדין וכל העונשים המקטרגים חלילה על ראש שונאיהם של ישראל.

אך בכח זו ההכרה שהאדם מכיר ויודע מעלת נפשו פנימה, ומכיר כח האבות שנטעו והשרישו בו, שאין הוא מתייצב מצד עצמו, להחזיק עצמו ראוי להתייצב בזכות עצמו, רק הכל מזכות אבות מדורות עולם, ויודע כי בנים אתם לה' אלקיכם, ומכח מעלת האבות הנטועה בו, יכול להתייצב לפני המלך, כאשר נטועה בו בהתגלות כח 'אבי', וקנין שיש בנפשו שיש לאיש ישראל 'אבי', הוא אבי שבשמים, וכח האבות הקדושים שבאיש ישראל.

ואמנם בעצם סדר 'ייחוס' שמתייחס אחר האבות לא סגן, וכמ"ש בספרים הקדושים הרבה שבייחוס מצד עצמו לא סגן, ולא מספיק לו ליחסן במה שהיו לו זקנים קדושים בדורות קדומים, רק צריך אף הוא להתייחס אחריהם ולהתקשר עמם בהנהגתו ובמעשיו.

על דרך שאמר אבא אליהו זכור לטוב (תדא"ר פרק כה): "לפיכך הייתי אומר, שכל אחד ואחד מישראל חייב לומר, מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי אברהם יצחק ויעקב". והיינו כשמשותקק וחפץ להתהלך אף הוא באותם דרכים ובאותם פסיעות שפסעו הראשונים, ולא רק שהוא יחסן בעל ייחוס גדול, אלא אף הולך בדרכיהם ועושה כמעשיהם, שבזה ראוי הוא להיתלות ביתד הגדול שהוכנה עבורו.

וכבר הזכרנו אותם מידות שנטעו בנו אבותינו, ובהם ניכרים אנו בסימנים ברורים במידות שאנו מחזיקים במידות ואופי אבותינו, בשלשת הסימנים המוזכרים בגמרא: "רחמנים ביישנים גומלי חסדים", כענין שאמרו ז"ל (נדרים כ.). "מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני" עי"ש. כי כל אותם הכוחות והסגולות ניטעו בנפש ישראל על הר סיני, שמשם זכו למלכות וסגולה הגדולה, כד"א (שמות יט, ה-ו) "והייתם לי סגולה מכל העמים כו", ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וגו'", וכאשר מקשר איש ישראל את עצמו עם כח האבות הנטוע בו בעומק נפשו, הרי הוא מגלה כל אותם הכוחות והסגולות שקיבל מהר סיני, ובכך יכול להתייצב לפני המלך ביום הדין הבעל"ט.

וכן בענין התפילה שאנו מבקשים על החיים, הרי ייסד בסה"ק אזור אליהו שהובא, שבצירוף התפילה שישראל מתפללים שפיר לא תמה זכות אבות, ורשות היא ביד הקב"ה לעורר לנו זכות אבות בכל התפילות שמתפללים ומתחננים ישראל בימים הנוראים. וכבר הבאנו מדברי הגמרא בבבלי וירושלמי, שבכח זכות אבות אי אפשר להעניש האדם, כי אין העונש יכול לחול במי שיש לו יתד גדול להיתלות בו. ורק צריכים אנו לתלות עצמנו באותו יתד, שלא נישאר רק עם "ייחוס" בלבד, בהיותנו בנים ונכדים לאבות הגדולים, רק לתלות עצמנו ולהתדבק באותו ייחוס גדול וכח אבות הנטוע בקרבנו לגלותו ולהוציאו מן הכח אל הפועל כמבואר, ובכך בטוחים אנו בחסדו יתברך להציל אותנו מכל עונש ומכל רע, ולזכות לכתובה וחתומה טובה, בביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.

דרשה לפני אמירת הסליחות

תשמ"ט לפ"ק

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלוקיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש ישראל. וגו'. לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו אשר ה' אלקיך כורת עמך היום. ויש לדקדק מהו הדגשת מרע"ה שנצבים הל"ל הינכם לפני ה' א',

ברמ"א תקפ"א כתב שהמנהג לעמוד ולקום באשמורת הבוקר בשבוע בשחל ר"ה וכו' וצ"ע הדבר שעומדים הרי פשיטא שאם הולך לביהכ"נ שעומד וקם ממטתו. ובדעת המחבר שכל החודש אומרים סליחות, מ' בטור שהביא מחז"ל שמרע"ה עלה מר"ה עד יוה"כ לקבל הלוחות השניות השניות בע"ש ונראה לבאר ע"פ מה שמבואר בשו"ע סרצ"ב שרק בשבת במנחה אומרים ואני תפילה לך ה' עת רצון והוא משום שמוציאים הס"ת [וכן מובא בסה"ק בעת הגבהת הס"ת עת רצון] אבל במנחה ביו"ט אין אומרים ואני תפילה וכו' משום שאינו עת רצון כמו שבת במנחה שמוציאים ס"ת, הרי רק להוציא ס"ת גורם לעת רצון, וא"כ ק"ו שהוא עת רצון בזמן שמרע"ה עלה לקבל הלוחות השניות, ועל כן ישנו ענין לקום ולאמר סליחות בעת עת רצון שנגרם ע"י קבלת מרע"ה התורה"ק ודוק.

וזקני בסה"ק דברי בינה נעמד על לשון המתחיל של שבסליחות לך ה' החסד ולנו בושת הפנים מדוע מתחילים כן וע"ש מ"ש בזה.

ונקדים עוד, מאי דאי' בילקוט פרי' קרח (רמז תשנ"ב) וזה"ל: ומה זכות היה בידן של בני קרח שינצלו (מדינה של גיהנום) שבשעה שהיו יושבין אצל קרח אביהן רואין את משה וכובשין את פניהן בקרקע, אמרו אם נעמוד מפני משה רבינו נוהגין בזיון באבינו וכבר נצטוינו על כבוד אב ואם, ואם לא נעמוד כבר כתיב [ויקרא ל'] "מפני שיבה תקום" מוטב שנעמוד מפני משה רבינו אע"פ שאנו נוהגין בזיון באבינו. באותה שעה הרחישו את ליבם בתשובה. עליהם אמר דוד [תהילים מה] „רחש ליבי דבר טוב". עכ"ל.

ומבואר שבני קרח הרחישו בתשובה על מחלוקתם עם משה.

וכ"א בסנהדרין ק"י. בפסוק [במדבר כו] "וכני קרח לא מתו" תנא משום רבינו אמרו מקום נתבצר להם בגיהנם וישבו עליו ואמרו שירה. ורש"י בחומש (פסוק הנ"ל) הוסיף. וז"ל. ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם. עכ"ל.

ובילקוט שמעוני ושח"ט תהילים מ"ה. אי'. וז"ל. "רחש ליבי דבר טוב להודיעך שלא יכלו להתודות בפיהם אלא כיון שרחש לבם בתשובה קבלם הקב"ה וכה"א וכו' ולמה לא יכלו לומר בפיהם שירה שאול פתוחה והאש מלהטת סביבותיהם דכתיב [במדבר ט"ז] "ואש יצאה מאת ה'" ואומר [שם] "ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם לכך נאמר רחש ליבי. עכ"ל. הרי ישנה בחינה שא"א לאמר בפה שירה לכה"פ אפשר או להתודות לכה"פ צריך שהלב ירחש מתשובה

וע' מהרש"א ורש"ש שם. עכ"פ למהרש"א בודאי מוסב על בני קורח וקשה. דכיון שמבואר בכל המדרשים הנ"ל שבני קרח חזרו בתשובה א"כ למה זה נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם הלא כגן עדן

מנוחתם כי אין לך דבר העומד בפני התשובה. ותו דהא אי' נמי בילקוט ובמד' שוח"ט (תהילים מ"ה) מנין אתה יודע שמושה ואהרן וכל ישראל באין לשמוע שירה של בני קרח שנאמר "למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר יידידות" – משמיע יידידים של הקב"ה לכן מתחיל שיר יידידות ומלמדים לומר שירה, וכו'. עכ"ל. וא"כ גדלה מעלתם עד כדי כך שמושה ואהרן וכל גדולי ישראל באים לשמוע שירתם. א"כ ה"ז בודאי מן הראוי שיהי' מקומם בג"ע ולא במקום גבוה בגיהנם. דאם באים לשמוע שירה של בני קרח משמע שישנו חידוש מיוחד משירתם יותר משל שירה המלאכים ושאר אופני הקודש, וצ"ע מהו המיוחד בשירתם,

עוד אי' בילקוט ושוח"ט תהילים פ"א. וזה"ל. על מה קאים עלמא על שלשה עמודים, אית דאמרי אבות העולם, ואית דאמרי חנניה מישאל ועזריה ואית דאמרי שלשה בני קרח. עכ"ל.

וצ"ע. איך אפשר לדמות שלשה בני קרח לאבות העולם וחנניה מישאל ועזריה. שאלו הכניסו בכלל ישראל יסוד מסי"ג גם בגלות וקשיים. וחנניה מישאל ועזריה כבשו בלבם של ישראל עד סוף כל הדורות מסי"ג נגד עבו"ז. אבל מה גדולתם של שלשה בני קרח שחזרו בתשובה. ואיזה ענין קבעו בישראל למשך כל הדורות עד שאמר עליהם במ"ד שהעולם עומד עליהם. והוא פלא גדול.

והרי הרבה שעשו תשובה באופנים קשים כמו מנשה ולא מצינו ענין מיוחד שנחשב בזה כנגד ג' עמודי עולם.

ובסנהדרין שם ובב"ב ע"ד. דבני קרח אומרים תמיד משה אמת ותורתו אמת והן בדאין. ומדייק הרה"ק מרוזין צוק"ל דהיל"ל, והן בדאין. אך תירץ. דזה כבר אינו מדברי בני קרח אלא הגמ' מעידה עליהן – והן בדאים. שאע"פ שמודים משה אמת וכו' אינם אומרים זה באמת. וצ"ב דהא מבואר במדרשים הנ"ל שחזרו והרהרו בתשובה ורחש ליבם דבר טוב, א"כ משמע דהיה באמת.

ואשר יראה בזה בעזהשי"ת בהקדמת הפסוקים בפר' בלק (כ"ב – ל"ד) [ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי כי לא ידעתי כי אתה ניצב לקראתי בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה ליי. ובמד' שם (פ"כ – י"ג) אי' ע"ז. ויאמר בלעם אל מלאך ה' חטאתי" שהיה רשע ערום ויודע שאין עומד בפני הפורענות אלא תשובה שכל מי שחוטא ואמר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו. וכו'. עכ"ל. וכוונת המדרש שלא אמר חטאתי מתוך הרטה אמיתית אלא מתוך לית ברירה

וכמשל לגנב כי ימצא ויתפסוהו בסתם לומר החזר גניבתך בודאי יאמר מתחילה לא גנבתי, אבל כאשר יביאו ב' עדים שראו שגנב ומוציאים הגניבה מתוך ביתו אזי לא תהיה לו שום ברירה כ"א להודות בפה מלא גנבתי. והנה הודאה זו בודאי אין בה ענין של חרטה באמת כ"א מתוך הכרה. וכמו"כ בניד"ד היתה הודאתו של קרח מחמת לית ברירה.

ומבואר מתוך דברי המדרש שאפילו אומר חטאתי בערמה ולא בלבב שלם אלא מתוך רשעות אין רשות למלאך ליגע בו.

וביאור ד' המדרש לפי מ"ד במכות דף י': בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו. וכתב שם במהרש"א וז"ל. עיין בזה במפרשים ואענה גם אני חלקי דלא קאמר שמוליד אותו הקב"ה אלא מוליכין אותו. והוא ע"פ מה שכתבנו בכ"מ שכל מחשבה ודיבור ומעשה האדם הנה הוא בורא לו מלאך לפי ענינו אם לטוב אם לרע. וע"כ אמר בדרך שאדם רוצה לילך שהרשות בידי האדם ממנו ית' ב"ה שהכל

בידי שמים חויז מיראת שמים, אבל כפי רצונו ודעתו של אדם מוליכין אותו אותן המלאכים הנבראים מאותו רצון ומחשבה אשר בו וכו'. עכ"ל.

והיינו דהמלאך מוליכו לפי דרכו שרצה בע"כ. וכמו שרואים לפעמים איך שסוחבים אדם אסור לבית הסוהר שבאה המשטרה וכובלת ידיו באזיקים ואין שום מנוס והייב ללכת עמהם כן מוליכין אותו.

ונר' שזו כוונת המדרש, שכל האומר הטאתי אין מלאך רע יכול ליגע בו. הכוונה למלאך רע שברא בעצמו ע"י הרצון לחטא ועבירות קודמים. זה אינו יכול ליגע בו. כי הוא הוא המוליכו אחריו בע"כ כמשנ"ת. ומבואר מן המדרש דאפילו כשאומרים כן בערמה ולא באמת אלא מתוך הכרה שאין שום מנוס אף שאין אוהזים בזה מ"מ זה כבר מונע מהמלאך רע ליגע בו.

וכן מבואר בזה"ק פ' פינחס דרל"א ופ' בא דמ"א א' שאדם צריך להקדים את השטן ולפרש חטאיו אז אין רשות לקטרג עליו. ומע"ז אי' בירושלמי תענית פ"ב ה"ז ע"ש. ששמואל טען לפני הקב"ה כלום אתה מעניש את בניי על אמרם לא הטאתי אנכי אב שחלוקים של ישראל ואמר במקומם הטאתי ע"ש.

וזה יסוד גדול העולה מהנ"ל. שבהרהור תשובה אפילו שאינה שלימה, וכן אם אומר הטאתי אפילו שאינו בלבב שלם ג"כ מהני שלא יוכלו להעניש אותו, אפי' אם אינו מכיר בפנימיות הלב שחטא, אלא יודע שנתפס ושגה וא"א להמשיך באופן הזה אף שאינו חרטה מפנימיות הלב.

ולפיכך בהרהור ראשון של בני קרח זכו שיבצר להם מקום בגיהנם היינו שהיו צריכים להיות בגיהנם אבל לא סבלו יסורי הגיהנם. והוא משום שהרהור תשובה שלהם אפילו שהי' בתחילה בבחינת "זהם בדאין", עכ"פ לא גרע מוידויו של בלעם הרשע הערום ולא יכלו להענישם. כי כל האומר הטאתי ניצול. אף שא"ז במדריגה המבואר במס' קידושין, ע"מ שאני צדיק גמור אפי' רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשו' בליבו.

וזה ביאור המ"ד הנ"ל גבי בלעם שכל האומר הטאתי אין מלאך רע (הכוונה למלאכים רעים שנבראו מעבירות כנ"ל) יכול ליגע בו. וכבר אין המלאך מוליכו בע"כ וכיון שאינו מוכרח ללכת בדרך הרע יכול להגיע לתשובה וחרטה שלימה, אבל קודם שיצא מהמלאכים הרעים ר"ל הוא כמעט מוכרח וא"י לעשות תשובה וללכת בדרך הישרה, וגם נתבאר שהמעלה היוצאת מזה שאין הרע יכול לשלוט עליו להענישו ודוק וע"כ אינו סובל יותר בעצם יסורים.

וא"כ אפשר ללמוד מכאן לקח טוב דה"ה כאשר יעלה בדעת האדם בראותו מצבו הרע כמה שחטא ופגם במשך השנה החולפת וברא לעצמו כ"כ הרבה בלי סוף מלאכים רעים, ובודאי הם עומדים עליו ומוליכין אותו אחריהם בע"כ כמשנ"ת והיאך ננצל מהם שלא נלך אחריהם שלל, ובהנ"ל נראה שיש בידינו עצה טובה ע"י שיודה בפה מלא הטאתי ואף שלא יהי' עם כל החרטה והתשובה מרב הצרות והטרדות ובלבול הדעת שאנו שקועים בזה, מ"מ עצם האמירה גם מתוך לית ברירה מועלת ומצלת מן המלאך רע שלא יוכל ליגע בו.

ובמה שהקשינו מתחילה, דצל"ד במה נמשלו בני קרח לאבות העולם שהעולם עומד עליהם, והלא הרבה שעשו בתשובה ולא נהיו בשביל זה עמודי העולם.

ונראה בהקדמת מאמר הבעש"ט הקדוש זצוקלה"ה, וכע"ז אי' במהר"ל על הגמ' עבו"ז ד"ט ונדירים ד"ח ב' דלעת"ל מוציא הקב"ה חמה מנרתיקה צדיקים נהנין בה ורשעים נידונין בה. ואמר שא"ז ב'

ענינים ג"ע לצדיקים וגיהנם לרשעים, אלא דאותו תענוג ושמחה שיש לצדיקים מאור החמה זה גופא ייסורי ועונשי הרשעים.

ויתבאר עד"מ, מעשה שהיה בסבל אחד שעבד ונתייגע קשה מאד להמציא פרנסתו. ופעם ראה שהרבי יושב ולומד הגמ' במשך כל היום ובאים חסידים עם קוויטלעך ויש לו פרנסה בכבוד. ובא אצל הרבי וביקש שרוצה ג"כ פרנסה כזו. ונתן לו הרבי שישב אצל הגמ' וילמד וכעבור כמה ימים חזר בטענה שאין לך יסורים גדולים מאלו... וכמו"כ מובן שהג"ע לצדיקים הוא הגיהנם לרשעים.

וכעין זה מפרש המהר"ל בחדושי אגדות על מאמר חז"ל בגמ' שבת דקנ"ו.

ובזוה"ק אי' דכל הג"ע שיש בעולם העליון הכל נעשה ע"י מעשי הצדיקים בעוה"ז שע"י מעשיהם הטובים נברא ג"ע בעולם העליון. וכן ממעשיהם של הרשעים נברא הגיהנם, ובזוה"ק אי' שפעם לא הי' גיהנם מחמת שהרשעים לא הטאו וא"כ נמצא דיסוד הגיהנם הוא חוסר התענוג האלקי. וגיהנם שאין בכוחו לסבול זאת, והצדיקים מעוה"ז עושים הג"ע והרשעים עושים ברתיהת בעבירות הגיהנם, והכל תלוי במעשה אדם וע' בסה"ק תוי"י..

שהם בעצם גורמים גיהנום וגן עדן בעוה"ז כמו שנתבאר בפ' בראשית תשמ"ח יסוד הבעש"ט דיסוד גיהנום וגן עדן שייך בעוה"ז ממש ואכמ"ל בזה כאן.

וכאשר נעמוד ונתבונן במקצת על מצב זמנינו בעולם הזה בעקבתא דמשיחא בודאי אפשר לומר ע"ז שזהו בחינת גיהנם – לפי מה שנתבאר ענין הגיהנם. וזה ג"כ בבחינה המבואר במדרש על בני קרח ששאול פתוחה לפניהם ואש מלהטת סביבותיהם, וג"כ בזמנינו בודאי אש הטומאה בוערת עד לב השמים בעולם הזה. והצואה רותחת משפיעה מטומאתה על כל אחד ואחד מקצה העולם ועד קצהו כאשר ידוע שכאו"א סובל ממצב הירוד שבדור וכל הדור נמצא במצב של מלחמה עם הטוב כמו במחלוקת של עדת קרח ובגמ' סנהדרין ישנו לאו מיוחד יהיו בחינת מחלוקת עדת קרח ואכמ"ל.ב. וא"כ בדור שכזה אין בכוחותינו לשוב בתשובה שלימה ורצו"י לגמרי לפנינו עד שיעיד עליו יודע תעלומות וכו'. וא"כ האיך נזכה ביום הדין.

אך נראה דעל זה העמידו בני קרח את העולם ובתיקון לזמן כזה נמשלו לאבות שסללו לעם ה' דרך של מסי"נ. כי בני קרח מקום נבצר להם בגיהנם, דהיינו, שפעלו דאפילו אם ח"ו נהי' בחינת גיהנם בעוה"ז בכל זאת נוכל להרהר בתשובה ולא יוכל הגיהנם להשפיע עלינו להרע, ואף שבודאי ל"ש במצב כזה תשובה שלימה – ע"ז תיקנו בני קרח, דשייך תשובה פחותה שאינה שלימה כמו"ש „והם בדאי"ן ולא היה רק הרהורי תשובה "רחש ליבי דבר טוב". ותיקנו דזה ג"כ מיקרי תשובה וניצל ע"ז מהמלאך רע שאינו יכול לפגוע בו. והיינו, מקום נבצר להם בגיהנם. היינו אפילו שהוא בתוך הגיהנם נבצר להם מקום שתמיד שייך תשובה ואפי' פחותה ביותר. ובחינה זו באמת דומה לאבות הקדושים והנניה מישאל ועזרי', שכמו שאלו חקקו בליבות ישראל עד סוף כל הדורות כח מסי"נ לה' ולתורתו. כמו"כ פעלו והכניסו בני קרח למשך כל הדורות הענין שתמיד ואפי' בתוך הגיהנם שייך לבצור מקום ולעשותו ג"ע, והוא חידוש נפלא נורא הוד שנתחדש ע"י ולכן דימו אותם חז"ל לג' אבות וכו' שג"כ חדשו כאו"א דבר מסוים עד סוף הדורות.

אך צל"ד דהתנאי הראשון שהי' בבני קרח שהגיעו למדרגה כזו של מקום נבצר להם בגיהנם. הוא כמבואר במד' שכבשו פניהם בקרקע דצריך בושה לה', וכמו"כ בסליחות הדבר הראשון שאנו אומרים

"לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים" וביבמות ע"ט דאחד מסימני הישראלי הם בושת הפנים, ובנדרים כ. כל שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני, ובושה היצונית רואים לפעמים גם אצל גויים. והכוונה היא לבושה פנימית ביתר שמתמלא כל ליבו בושה גדולה עד שיכול מראה פניו להשתנות ח"ו דאזיל סומקא ואתי חיורא.

ולכן בסליחות כשאנו חושבים רגע איך עברה עלינו השנה החולפת כמה עברה עלינו אזי אנו מתמלאים בושה הנוגעת אלינו, עד עומק נשמתינו. ולכך אנו מתחילים לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים.

והנה ענין הסליחות כ' בשו"ע ס' תקפ"א שצריך להשכים באשמורת הבוקר לומר סליחות ותחנונים מר"ח ואילך עד יוה"כ, ומעם מנהג זה כי הם ימי רצון שמושה עלה לשמים בימים אלו לקבל הלוחות, וגם אי' בסוף הלילה הקב"ה שט בעוה"ז והוי עת רצון, ובודאי ששט ג"כ בסוף השנה לראות מה עלו במשך השנה. והוי נמי עת רצון מטעם זה שהקב"ה שט בעולמו לראות בקירוב מהנעשה ונעשה בחינת דרשוהו בהיותו קרוב, וגם עולה לפניו לרצון כל התעוררות לטובה אם משתנים מכל השנה ובפרט אם מתחרטים כל מה שעשו במשך השנה ודוק

וענין משכימים הוא כמו לקום לכבוד השי"ת ותורתו בסליחות ותחנונים, וכדהובא לעיל דמשום כן זכו בני קרח להרהור תשובה משום שכבשו פניהם בקרקע ועמדו מפני שיבה ולא ישבו במקומם, וה"ה כאשר משכימים בבוקר לסליחות שעי"ז מגבירים חלק הנשמה על חלק הגוף, זה כבר גורם שיהי' בדרך שאדם רוצה לילך וכו' – בדרך טובה כי בעצם ההשכמה הוי כמי שחזר בו תחילה ושוב לא יוכלו המלאכים לפגוע בו לרעה ח"ו. וגם לכבוד השי"ת ולא חלק אב ואם הגשמי שבו שנמשך אחר גשמיות במשך השנה.

וזה שאנו אומרים בתחילת הסליחה – „לך ה' הצדקה" שבכל מצב שהיינו נתת לנו צדקה. "ולנו בושת הפנים" שלא ידענו להשיב לה כראוי ולהכיר לה פנים כראוי.

עוד ענין יש בהשכמה שהוא ענין חוזר של לצאת ממצב הקדוש שנתן בו וזהו השכמה לצאת מכך ולהתנער מזה לגמרי וזה „לך ה' הצדקה וגו'"

ולכן שזכות הסליחות לאתם ניצבים היום לפני ה' א' וכו' היינו הדבר הראשון צריך לקום לפני ולעמוד לפני השי"ת ולא להיות במצב הקודם דשקועים בשינה הגשמיות כל השנה ועי"ז נזכה לסליחה טובה ולכח"ט לאלתר בסשצ"ג לביאת גו"צ במהרה דידן אכי"ר.